

1937 de Dünya Mağdenciliği

1937 yılında mağden piyasaları canlı günler yaşamıştır; Sene başında müsbete doğru olan hareket bilhassa onuncu ayda anî sukutlarla menfî bir veçhe almıştır.

Geçen yılın ikinci ayında maden müstahsilleri, müstehlikleri ümitli bir inkişaf arifesinin duygusu ile mamul idiler. İstihsal, istihlâk, fiyat hepsi, hem de sür'atle yükseldi. 1929 dan sonraki yılların rekor adetlerini yarattı. Bu artış bilhassa 1934 den başlayarak hafif iv'icacarla 1935, 1936 da devam ettiğinden seyrin intizamı, umumî istikrar ve sağlamlık kanaatini veriyordu. Silâhlanma yarışına ayak uyduran sanayi hareketleri spekülâsionu göstermiyecek kadar kuvvetli olmuştur. Artık bir çok fabrikalar taahhütlerine sadakat için siparişlere müstağni kalmaya başlamıştı. Müşteri ise son yıllarda alıştığı öldürücü rekabet yerine fiyatı yükselten bir anlaşma ile karşılaşlıyordu. Bu yüzden de mamul eşya yapanlar ham maddeler kıymetinin her gün dünden daha üstün olmasına aldırıyor, Borsa cetvellerinin puvanlarını arttırıyor - du. Bu hâdisi Morali kuvvetlendirdikçe spekülâsion sahası genişliyordu. İşte, 1937 ilk 3 ayı inkişafının basit ve karakteristik tahlili . . .

Şimdi bu vaziyeti adetlerle ölçelim : İkinci kânunun başlangıcında bakır 49 11/3 idi. Martın ortalarına doğru bu miktar 80,5 İngilizli buldu. Diğer esas mağden cevher -

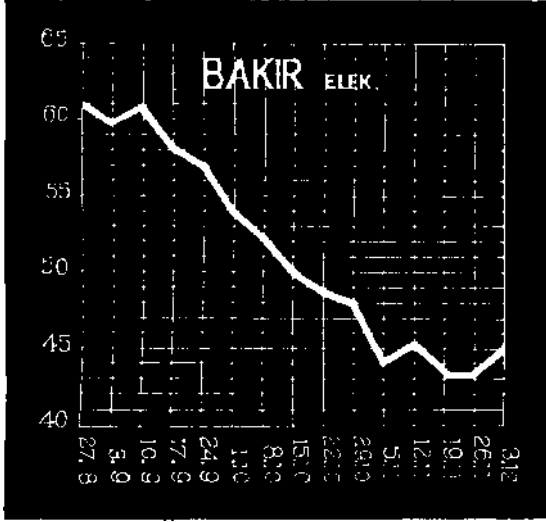
leri de aynı seyri takib etti, kalay 311, kurşun 34, çinko 35 İngilizli aştı. Fakat Marttan sonra hafif sukutlar başladı. Nisanda bir ay evveline nazaran 10 İngilizli kadar kırmızı metal aleyhine bir kıymet düşüklüğü kaydedilmiştir. Maamafih: müteakip aylarda düşme vaziyeti hafif temevvüçler halindedir. Fiyat bakırda « Elektrolitik » 60-67 kalay, 260 - 270 kurşun ve çinko 22 - 27 Sterlin arasında kalmıştır

Metal fiyatlarının mahsus olarak kıymetinden gaibi Eylül ayında başlar, Birinci teşrinin 18 inci günü Nevyorkta Wall Street de bir panik halini iktisap eder mahiyettedir. Bunu 1929 krizine müşabih bulanlar da az değildir.

Bu hadise üzerinde ufak bir mukayese yapmak kabildir. 1929 krizi Umumî Harbin sızısını unutmak için iktisadî hareketlere verilen hızdan doğmuş bir netice idi. Umumî istihlâk kayıtsız ve şartsız artmış, iştiri kabiliyeti yükselmiş, iştiri kabiliyeti fiyatı çoğaltmış, eşya kıymetlendikçe imâl hakkı fazla pay almağa başlamış. Bu da yeniden kazanç endekslerine ve aynı âmiller üzerinde yeniden müessir olmuştur. Bu uçsuz ve sonsuz artış, yükseliş, çoğalış da Wall Street'in malûm kara gününü doğurmuş, bütün dünyaya yaymıştı. Buna herkes bir ad taktı: Kimi sade buhran - kriz dediler; bir çokları da yıllar sür«e.n bu korkunç heyulaya buhran kelimesinin ifade ve tasvir kudre -

tini kâfi görmedikleri için olacak, Krah ve Depresyon kelimelerine enternasyonal bir mahiyet vererek kabullandılar.

Acaba 1929 ile 1937 Birinci teşrin a - yındaki iktisadî hadise ile aralarında ne de -

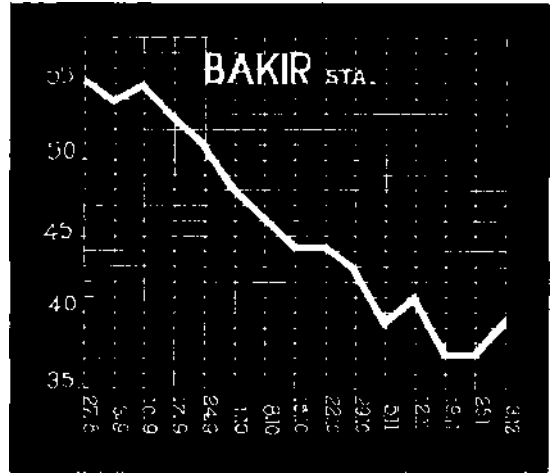
receye kadar bir müşabehet vardır ? Burada mutlak müşabehet çıkış merkezindedir. Konjunktürel esaslar birbirine uyma - dığı gibi, hattâ bazı ayrılıklar da var - dir. Meselâ : 1929 un depresyonu hazırlayan şartsız artış bugün bir çok kayıtlara ve tah - didlere tâbidir. Her hangi bir Kraha mâni olmak için enternasyonal alış - veriş hayatı hükümet otoritelerinin kontratları, Klering - leri ve gümrükleri ile setlenmiştir. Ayrıca istihşâl ve istihlâkda büyük Kapitaller ta - rafından karteller, sendikalar, tröstlerle kontrola tâbi tutulmuştur. Meselâ: bakır piyasasında bundan bir kaç sene evvel ha - diş olan bir Katanga istihşâlinde ben - zer, başı boşluk mevcut değildir. Bugünkü esaslı madenlerin işletme programları ma - den verimine göre değil, piyasanın istihlâk kabiliyeti ile tanzim edilmektedir. Binaen - aleyh: dünya bakır stok vaziyetinde Bor - salarda herhangi bir paniği yaratacak ka - dar tehlike arzetmemektedir. İşte adetleri :

	Eylül	I. Teşrin
Amerikada musaffa bakır stoku	144 321	181 842
Diğer memleketlerde ba - kır stoku	200 417	200 472
Dünyada bakır stoku	344 730	382 314

Demek oluyor ki, bütün stoktaki artış yalnız 38.000 ton kadardır ve bu da Ameri - ka'daki istihlâk tenakusundan inbias et - mektedir,

Amerika'da *azalan* bakır istihlâkından dolayı artan kısım da ihraç edildiğini mes - lek gazetelerinde okuduk. Binaenaleyh: Wall Street'in fiyat sukutunun hariç piya - salarına da tesirini bu ihraç politikasile de ayrıca sebeplendirebiliriz.

Yalnız böyle anî kuvvetle sukutu temin edecek kadar stok miktarı korkunç seviyeyi bulmamıştır. O halde, 18. Birinci teşrin in - hitatının kuvvetli sebebi Konjoktürel ol - maktan ziyade moral, ekonomik safhasın - dan daha ziyade Politik cephesinde gören - leri hataya düştüklerini ispata yarar elde kâfi derece delil yoktur. Şurada bir nokta üzerinde de durmak faidelidir : 1929 krizi

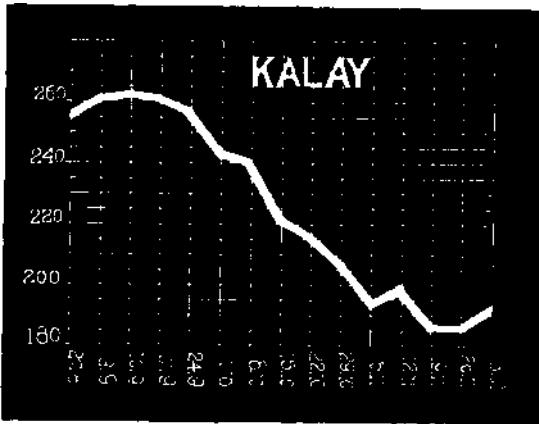
bakır kıymetini 25.5 Sterline kadar indir - misti. Büyük bakır müstahsillerini arala - rındaki rekabetten uzaklaştıran ve yeniden ittifaka davet eden bu hadiseden bakır müs - tahsilleri istihşâli tahdit ederken bakır fi -

yatım normal olarak 40 İngiliz lirası etrafında temerküz ettirilmesini kararlaştırmışlardı. Bu esas da uzun müddet muhafaza ettiler. Yalnız 1937 yılı başlangıçlarında bakır fiyatının alabildiğine artışı bu karara vakıf olanları hayretle karşılaştırmıştı. Bu yüzdendir ki 1. 14. 937 tarihinde istihşâl tahdidini aralarından kaldırdılar. Bu şerait dahilinde bakır fiyatında bir tenezzülün beklendiğine bu safelerde işaret edilmişti. Bu vaki oldu. Hatâ büyük bakır müstahsillerinin tahmin zamanını biraz da geciktirerek.

Piyasaya yeniden rakip çıkarmaması gayesile esas ittihaz edilen 40 İngiliz lirası fiyatına göre dünya bakır mağdenlerinin verim kabiliyetlerini bazı istatistiklerden alarak aşağıya yazıyoruz :

Beher tonu 25 sterline kadar mâl eden madenlerin verim kabiliyetleri.	Ton
" " 30 " "	750.000
" " 35 " "	400.000
" " 40 " "	250.000
" " 40-45 " "	150.000
" " 40-45 " "	100.000

Yukarıki adetler bize bugünkü fiyat bazında bakır madenlerinin işletmesi mümkün olduğunu anlatır. Fiyat tereffüü fazla kârla beraber yeni rakiplerin piyasaya da -

veti mahiyetindedir. Bu da bugün piyasaya hâkim olmağa çalışan büyük müstahsillerin ne dereceye kadar işi ne gelecektir? Ve yahut ne dere-

ceye kadar da böyle bir hâdiseye mâni olabileceklerdir. Bunların mutlak cevabı riya-zî ve kat'i olamaz. Esasen objektif olan tahlilimizin sadedi haricinde kalır.

Şimdi metal fiyatlarının son aydaki Borsa cetvellerini görelim. Bütün maden fiyatlarında mahsûs düşüşlerin Eylül ayında başladığını yukarıki sahifelerde işaret etmiştik :

	Eylül 1 inci günü İngiliz lirası	Eylül 30 cu günü İngiliz lirası
Bakır standard	55. 6/10	47.5/7,5
Bakır elektrolit	61.15/-	54. /-
Kalay	261.17/ -	244.S/ -
Kurşun	21.15/7 .5	19.4/4,5
Çinko	22.16/10.5	19.1/3

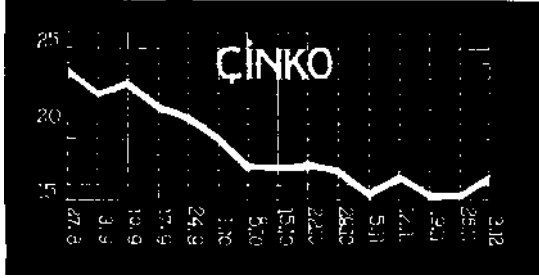
Fakat düşüş Birinci teşrin ve Son teşrin aylarında devam ettiğini görüyoruz :

	I. Teşrin ilk günü (£)	I. Teşrin 29 cu günü (£)
Bakır standard	48.19/4,5	43. 4/ 4,5
Bakır elektrolit	55. -/-	49. -/-
Kalay	243. /-	218.17/ 6
Kurşun	19. 4/4	18.11/10,5
Çinko	19. 5/7.5	17.10/ 7.5

	II. Teşrin 2 inci günü	II. Teşrin 30 cu günü
Bakır standard	41.14/4 1/2	38.74/4,5
Elektrolit Bakır	48.-/-	44.-/-
Kalay	202. 5/-	185. 2/6
Kurşun	17. 5/7,5	15.18/1,5
Çinko	16. 9/4,5	15. 8/9

Bu satırlar yazılırken: Londra Borsası
şu adetleri veriyor

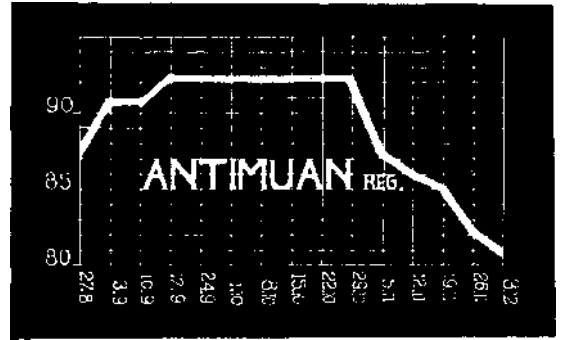
	I. Kânun 15 inci gün
Bakır Standard	40. 4/4,5
Bakır elektrolitik	44.107-
Kalay	197.10/-
Kurşun	15.19/4,5
Çinko	14.58/1,5

Bu adetler fiyat düşüşünün ehemmiyetini göstermektedir. Acaba bu bir buhran mı ? Yoksa hakikî buhranın arifesinde miyiz ? . . Dünya iktisat âleminin son senelerde geçirdiği Krahlerden asabı bozulanlar son hâdiseyi 1929 un bir eşi gibi kabul lenmekte ve buhrana muktazi Konjonktürel vaziyetini dikkata almadan pek bedbin tahminlerde de bulunmaktadır. Hattâ 1921 - 1929 ve 1929-1937 arasındaki 8 rakkamlarındaki mutabakattan istifade ederek dünya buhranlarını takviyeleştirmeye kalkanlar, « mevkut - Periyodik » bir mahiyet verenler bile mevcuttur. Bu gibi hassaslıklarda riyazi bir kat'iyet bulunamayacağı bedihîdir. Şimdiden gelecek hakkında tahmine yeltenmekten ise bugün için bu yılın anormal olduğunu söylemek ve yahut daha şumullü bir anlatış şekli için Başvekilimizin son nutuklarında işaret ettiği üzere « istikrarsız » kelimesi ile tarif etmek en sarih bir ifade tarzıdır. Bunun da en karakteristik, en canlı misalini bu seneki dünya demir-çelik piyasasında bulabiliyoruz. Demir piyasasında dökme fiyatları 1936 İkinci Kânunundan 1937 İkinci Kânununa kadar. % 16 kadar bir tezyüt göstermiştir. Buna mu-

kabil çelik fiyatları ise % 10 kadar tenezzül arz etmişti. Bu fiyat durumu 1937 senesi Mayıs nihayetine kadar devam etmiştir. Yani diğer metal fiyatlarının tezyütünü demirin his etmediğini görüyoruz. Fakat Mayıstan sonra ise demirin her cinsinde % 30 dan fazla bir fiyat artışı görüyoruz. Demir fiyatı bu suretle yükselirken bazı memleketlerde demir fabrikalarının malzemesizlikten kapanmak mecburiyetinde kaldığını gazetelerde okuyoruz. Bu demirin Mayıs ve Haziran aylarındaki vaziyeti.... Buna mukabil Amerika'daki çelik sanayii de son aylarda oldukça Kritik devre geçirmektedir. İron Age isimindeki bir meslek mecmuasının 25. 11. 1937 tarihli nüshası « son hafta zarfında » Amerika demir sanayii imâl kabiliyetinin ancak % 33 çü ile çalıştığını yazıyor. On beş gün evvel ise bu nisbet % 35-41 arasında imiş, 1936 senesinde aynı zamana tekabül eden çalışma kabiliyeti % 75.5. Bu tenakus yüzünden Amerika'da yeniden işsiz kalan amele yekûnu ise 500.000.

Bundan ötürü: Amerika'da hurda demir fiyatları 21.50 dolar iken (1) numaralı hurda demir 16, (2) numaralı ise 15 dolara

düşmüştür. Ve belki bu fiyat Amerika'da daha tehlikeli bir vaziyete gelecekti. Beynelmillel hurda çelik teşkilâtının 1938 senesi ilk 3 ayı için mühim miktarda Amerika'dan demir mubayaa etmesi istikrara hizmeti olduğu tahmin edilebiliyor. Amerika'da son hadiselerle tekaddüm eden bir toplantısında enternasyonal çelik ihracat karteli

1938 senesi ilk üç ayında demir fiyatlarının muhafazasına karar veriyor. Ve herhangi muhtemel bir fiyat düşüklüğüne mâni olmak üzere aylık ihraç miktarını 525.000 tondan 450.000 tona indiriydf. Hattâ teslimi üç aydan daha geç olan siparişlerde ise 5 Belçika frangı fazla fiyat talebine de ayrıca karar veriliyor. Esasen dünyada ham demir stoku azalmıştır. »

Şu satırlar beynelmilel demir fiyatlarının önümüzdeki bir kaç ay zarfında herhangi bir tenezzülüne imkân bırakmamaktadır. Bu vaziyeti mevzii olarak tetkik edersek daha sağlam olduğunu görüyoruz. Bilhassa dünya maden piyasasında birinci rol sahibi İngiltere'de demir madenleri müstahsillerinin son kararları daha uzun müddet bir sağlamlık göstermektedir. İngiltere demir istihsâli de 1937 de 13, 25 milyon ton ile evvelki senelere nazaran bir rekor teşkil etmiştir. 8. 11. 937 tarihinde toplanan İngiliz çelik müstahsilleri bugünkü çelik fiyatının 1938 senesinde muhafazasını tekarrur ettirmişlerdir.

Şimdi 1937 deki demir vaziyeti hakkında fikir sahibi olmak için elemanler şunlardır :

Polonya'da cevher yoksulluğundan kapanan fabrikalar, [*] Amerika'da demir amelelerinin işsizliği, fabrikaların ancak % 33 kapasitesi ile çalışması, beynelmilel demir ihraç tröstünün bugün değil 1938 senesinin ilk 3 ayında da fiyat muhafazası, ihraç miktarının tenkisi, İngiltere'de ise bu müddeti ve vaziyeti bütün seneye teşmili..

Cihan piyasaları arasındaki rabıta da gözönünde tutulursa şu vaziyetten çıkacak en sarıh netice 1937 yılının anormal ve istikrarsız olduğundan ibarettir.

Çelik ve demir istihsâl ve istihlâkinin artışı kömür fiyatlarına da müessir olduğunu geçen sayılarımızda yazmıştık. Bu fiyat

durumu aynı vaziyeti muhafaza etmekte olduğu gibi bazı yerlerde yeniden mevzii artışlar da göstermektedir.

Bu yüzden mühim kömür müstehlikleri Birinci Kânun ayında İngiltere'de Leed Ticaret Odasına müracaat ederek şikâyette bulunmuşlardır. Şikâyete şu fiyat bazları verilmektedir. Cenubî Vales eyaletinde 1936 senesinde aşağı nevi kömür 12. 11/12. 1937 de 15 Şiling iken 1938 senesi için ise 23 Şiling fiyat talep edilmektedir.

Nottingham da 1938 de 25 Şiling, 11 Peni, Londra'da yine 1938 için 25 Şiling fiyat talep edilmektedir. Bu fiyatlar kömürün 1937 gibi 1938 deki sağlamlığını göstermektedir.

Kalay vaziyetine gelince: 1936 senesi Eylül ayından 1937 Eylülüne kadar olan dünya istihlâki yüzde 11 kadar bir fazlalık göstererek 177.443 tonu bulmuştur. Bir sene evvel aynı müddet zarfında 159.669 ton idi. Buna rağmen istihsâl istihlâkten fazladır. Bunun için 10. 12. 937 tarihinde Londra'da toplanan ve dünya kalay istihsâlinin % 88 ini kontrol eden kalay karteli istihsâli 1938 in ilk 3 ayında % 40 tenkis etmeğe karar vermiştir. Bu son karar kalay fiyatlarını dünya piyasalarında sağlamaştıracağı ümit edilmektedir. Fakat 1938 ikinci 3 aylık istihsâl vaziyetini tesbit etmek üzere (Hag) şehrinde 18. 2. 938 tarihinde toplanacaktır. 1937 senesinde kalay istihlâki artan memleketler sırasile şunlardır : Sovyet Rusya'da % 35.5, Almanya'da % 28.9, İspanya'da % 17.8, Amerika'da % 17.7 dir.

Bir sene evvelkine nazaran kalay istihlâki İtalya'da % 52, Fransa'da % 5 azalmıştır. İtalya'nın 1936 da kalay istihlâki 5.773 ton iken 1937 de ancak 2743 tondur.

Kurşun ve çinkonun vaziyetine gelince : Bu madenlerin Borsadaki temevvücü umumiyet üzere bakırı takib etmektedir. Fiyatta büyük tahavvüle rağmen is •

[*] Gazete Polska. 14. 5. 1937

tihsalâta bilhassa çinkoda % 10 kadar artmıştır, işte dünya çinko istihsâlinin 9 aylık mukayeseli adetleri :

1936	1937
1.108.057	1.219.510

Fiyata gelince : Son günlerde hafif bir istikrar görmektedir. Ve 14 ile 15 İngiliz arasındadır.

Kurşunun istihsâli çinkoya müşabih olup artış vaziyeti % 18 dir.

İşte ilk 9 aylık istihsâl rakkamları :

1936	1937
1.061.708	1.225.644

Tondur. Bu yekûnlara İspanya dahil değildir.

Son iktisadî hadiseden ikinci derece maden cevherleri de müteessir olmuştur. Bilhassa Antimuanın fiyatı son zamanlar da mühim denecek bir tenezzül göstermiştir. Bu tenezzülün derecesi tamamen tebarüz ettirilmek üzere Ağustos ayı sonundan itibaren hafta nihayetleri fiyatları esas tutularak yazımız arasına bakır, kalay, kurşun, çinko ve antimuan kıymetlerinin temevvüçlerini gösterir, birer grafik konmuştur. Bu grafiklerin tetkikinden anlaşılacağı üzere düşüş, küçültülemeyecek kadar seri ve ehemmiyetlidir. Buna rağmen dünya piyasalarını yeniden bir paniğe sevk edebilecek Konjonktürel sebepler mevcut değildir. Yalnız cihan Borsalarında emniyetsizlikten ziyade bir çekingenlik vardır. Bunun da yeni senenin başlangıcında izale edilmesi temenni olunur.

M. T. A.